

Марія ГРИНЮК

кандидат мистецтвознавства, доцент,
заступник директора Косівського інституту прикладного
і декоративного мистецтва ЛНАМ

ФЕНОМЕН ТВОРЧОСТІ ВАЛЕНТИНИ ДЖУРАНЮК

Анотація. Проаналізовані мотивації збереження традицій косівської мальованої кераміки, розглядається роль майстра як творчої особистості в розвитку регіонального керамічного промислу. У цьому контексті аналізуються особливості творчості Валентини Джуранюк.

Ключові слова: косівська мальована кераміка, традиція, майстер, регіональний промисел, авторський стиль, мистецька довершеність.

Керамічні вироби, відомі з епохи неоліту (VI — IV тис. до н.е.), пройшли тривалий шлях удосконалення — від перших примітивних посудин до мистецьких розмальованих виробів.

Хто і коли почав виготовляти керамічні вироби в Косові, мабуть, уже ніколи не дізнаємося. Невідомим досі залишається і той, хто вперше в цьому осередку розмалював кераміку в три кольори: жовтий, зелений і коричневий на білому тлі. Адже досі науковці зупиняються на кількох найвідоміших постатях місцевого керамічного промислу XIX ст. — Петро та Іван Баранюки й Олекса Бахматюк, що зажили собі слави завдяки віртуозному сюжетному розпису на керамічних виробах, зокрема на кахлях. Власне, до початку XIX ст. місцеве гончарство не вирізнялося чимось особливим від інших керамічних осередків. Це була “димлена та чорнолощена майоліка зі штампованими тисненими орнаментами, смугами, крапками, кривульками, зубцями (XV — XVII ст.)” [1, 5]. Навіть у другій половині XX ст. поряд з уже відомою мальованою керамікою косівські майстри, зокрема родини Волощуків, Ілюків, виготовляли ще й звичний давній димлений ужитковий посуд. Але існують очевидні факти походження сюжетної мальованої триколірної кераміки з підполивним розписом. Проведені упродовж 1995-1996 рр. дослідження переконують нас, що саме таку кераміку

виготовляли в передмісті Кракова ще в XVII ст.

Артефакти польських мальованих кахель зберігаються у сховищах Краківського етнографічного музею. На одній з них є напис польською мовою: “Кладена днем 6 грудня 1675 р., майстер Окситович” (іл. 1). Цікаво, що поряд з краківськими кахлями XVII ст. розташовані косівські кахлі XIX ст. Відрізнити їх може тільки фаховий знавець гуцульської кераміки. Адже технологія, техніки декорування, колорит, композиційне вирішення практично однакові. Іншими є тільки окремі мотиви. Наприклад, на перших — “квіткарка”, “крамар”, — архітектурні зображення свідчать, що це сюжети, які відображають міщанський стиль життя, натомість на кахлях з Гуцульщини вже більш вишуканий рисунок, збагачений рослинними мотивами, малюнки пов’язані з місцевими історико-побутовими реаліями. Але і в перших, і в других кахлях бачимо майже ідентичні сюжети, зокрема, “Придорожній хрест”, “Крамар їде верхи на свині”, “Половання”, “Музики”, геральдична та сакральна символіка.

Далі постає логічне запитання: чому в Польщі мальована кераміка не отримала продовження і зникла, натомість у Косові вона утвердилась як своєрідний бренд у кількох версіях: “гуцульська”, “покутська” та “косівська”? Відповідь очевидна. У XVII — XVIII ст. у Європі бурхливо розвивається фаянсове та порцелянове виробництво, воно витісняє кустарні майолікові цехи, а кахлі ручної, “примітивної” роботи перестають бути модними.

Існують припущення, що косівські майстри-гончарі їздили до великих міст на заробітки так само, як і зараз. Мабуть, таким чином і завезли цю техніку кераміки до наших місцин.

Але в тому, що вже понад два століття поспіль традиція місцевої мальованої кераміки не тільки збереглася, а й розвивається, слід завдячувати кмітливості, інтуїтивному професіоналізму гуцулів, які вміють запозичене трансформувати у свої звичаї, надавати тому чи іншому явищу нового забарвлення, стилю, почерку і, найголовніше, мистецької довершеності.

Це одна характерна риса, притаманна гуцулам, — глибока канонічність, усталені способи дотримання традиційних цінностей. Тому косівська кераміка збереглася до сьогодні в такому, на перший погляд, консервативному стилі. Власне, жоден

майстер, ані професійний художник не посміли за такий тривалий час існування цього ремесла додати щось інше, незвичне в колористику орнаменту чи техніку декорування.

Упродовж двох століть технологія виготовлення косівської кераміки залишається незмінною, канонічною. Винятком може бути хіба що вкраплення подекуди синьої барви, яка трохи пожвавлює і надає виробу холоднуватого відтінку. Але майстри, які застосовують кобальт у декоруванні, роблять це вкрай обережно, щоби не спотворити традиційної зеленкуватої гами декору. Це дає підстави вважати, що керамісти Косова, створюючи власний стиль авторського почерку в формотворенні, віртуозності орнаменту, у сучасному сюжетному трактуванні композиції, свідомо оберігають класичні фундаментальні постулати традицій місцевої мальованої кераміки — техніку риткування, ріжкування червінню та триколірну гаму забарвлення. Без цієї атрибуції зникло б саме трактування “косівська кераміка”.

Отже, кілька поколінь майстрів, від відомих братів Баранюків, Олекси Бахматюка, Петра Кошака, родинних династій Павлини Цвілик, когорта випускників відділу кераміки Косівського училища народних художніх промислів і сучасних майстрів, творять унікальну сторінку національної культури, оберігаючи автентичність регіональної школи керамічного ремесла.

Фахівці, мистецтвознавці та навіть шанувальники косівської кераміки добре розрізняють авторський почерк того чи іншого майстра. Адже в рамках канонічної традиції виокремлюється унікальність творчої особистості. Так було і так є зараз, бо майстри Гуцульщини відомі як своєрідні філософи, байкарі, що, безумовно, позначається на їхніх творах.

Одним з таких цікавих і непересічних керамістів Косівщини є Валентина Джуранюк, яка приїхала з Могилева-Подільського до Косова п'ятнадцятирічною дівчиною. Навчалася в місцевому училищі на відділі кераміки, і ось уже майже півстоліття свій талант присвятила гуцульській майоліці. “Вона уважно і проникливо вивчала творчість народних майстрів Гуцульщини, виконувала безліч зарисовок із творів видатних керамістів. І все ж, традиційна художня спадщина не стала догмою у творчості Валентини Джуранюк. З неї вона відбирає найбільш раціональні зерна” [2, 34], — писав про

свою ученицю відомий мистецтвознавець Олексій Соломченко.

Роботи В. Джуранти вирізняються з-поміж інших насамперед тільки її властивою композицією орнаменту: рисунок декору вишуканий, з плавними лініями, але водночас сміливий і стійкий. Вазонкові й анімалістичні мотиви настільки майстерно виписані в крузі чи квадраті, чи на об'ємній поверхні виробу, що складається враження, ніби орнамент народжений разом з формою. У композиціях немає нічого зайвого, кожен елемент ніби має своє місце й призначення.

Подібний характер малюнка зустрічаємо у Петра Кошака (початок ХХ ст.), який закінчив Коломийську гончарну школу, а також у творах випускників Косівського училища відділу кераміки — Є. Зарицька, О. Швець, М. Рйопка, У. Шкром'юк, Л. Якібчук та інші, які демонструють своєрідну школу 80-90-х років ХХ ст. У роботах цих майстрів виразно простежується вплив Коломийської та Косівської професійних мистецьких шкіл.

Але якщо порівнювати, до прикладу, розпис Л. Якібчук і В. Джуранюк, то орнаменти першої нагадують витинанки чи мереживо, мотиви легко встеляють форму. Натомість у В. Джуранюк дерева, стебла квітів, бутонів міцні та статичніші, ритованний рисунок глибший. У декоруванні вона застосовує ширший писачок, що робить лінії малюнка жирнішими й чіткішими, але водночас це не позбавляє їх пластичності й вишуканості. Характерною рисою малюнків майстрині є заповнення стебел, стовбурів дерев-вазонів коричневим ангобом, що надає орнаменту особливої монументальності. Найвиразніше це спостерігається в ранніх творах В. Джуранюк, наприклад, у декоративних тарелях, де великі площини для малюнка дають можливість авторові розгорнути свій композиційний задум (іл. 2).

А ось коли ми дивимося на печі, що викладені з кахель В. Джуранюк і О. Швець (іл. 3-4), бачимо два контрастні авторські почерки. Якщо, скажімо, у О. Швець рисунок надзвичайно динамічний, анімалістичні фігури займають майже всю площину кахель, форми узагальнені, а своєрідні легкі “акварельні зітки” повністю вкривають сюжетні зображення жовто-зеленою барвою, то натомість ті самі анімалістичні мотиви В. Джуранюк ніби втихомирюють цей шалений рух. Лі птахи,

лісові казкові звірі зазвичай зображені попарно, створюють статичний, ліричний настрій малюнку. Вони не самотні, а гармонійно поєднані з квітковими елементами або ж доповнюють голограму вічного дерева.

Аналізуючи сучасні твори майстрині, спостерігаємо неабияке зростання художньої майстерності, передовсім у творенні сюжетно-орнаментального малюнка. У її композиціях відчувуються глибокі знання менталітету місцевих мешканців, почуття гумору та бездоганне володіння стилем. Найбільш вдала та улюблена площиною для різноманітних сюжетних сцен є а квадрат (плитка, що імітує кахлю), як, наприклад, “Танець-гуцулка”, “Тріо”, “Ліжничарки” та ін.

Кожна наступна робота В. Джуранюк — це нова вигадка, казка, життєва бувальщина, адже майстриня обдарована фантазією, своєрідним філософським сприйняттям навколишнього світу. Так, до прикладу, в композиціях “Гуцул козу рятує”, “Зловив жабу”, “Гуцулка в тачці” (іл. 5), “Як лисицю побилі”, “Полюбовники” та багато інших подібних сцен розкривають В. Джуранюк не тільки як особливого художника, а ще як людину з почуттям гумору та асоціативним мисленням.

В. Джуранюк професійно володіє технікою гончарствана станку. З-під її рук народжуються тарелі, глечики, вази, макітри, горнята й інші традиційні ужиткові вироби. Поєднуючи точення з ліпкою, майстриня створює унікальні, лише їй притаманні форми свічників, калачів, куманців, а також скульптурні фігурки фантастичних птахів, звірів (іл. 6-7). Це ті характерні професійні риси художниці, що підкреслюють її авторський почерк і вирізняють з-поміж інших місцевих керамістів.

Справедливо, з ліричним пафосом пише про косівську художницю Федір Гуцул: “... її розпис — напрочуд виразний і соковитий; на її мисках живуть і буяють квіти і трави, яких у природі нема; на її великих тарелях співають і цілуються павичі та інші “райські птахи”, яких у горах поза Косовом не здибаєш. А все ж оці птахи й оці квіти, які щораз по-новому й по-інакшому намальовані на кожній новій мисці, змогли народитися й вибуяти тільки тут, у Косові” [3, 121].

Аналізуючи будь-яку композицію В. Джуранюк, перекону-

ємося в особливостях їхньої мистецької довершеності. Основні й додаткові елементи створюють єдине ціле орнаментального сюжету. На нашу думку, саме в поєднанні унікальних вишуканих анімалістичних образів і рослинних мотивів, у лаконічності й пластичності рисунка, в досконалому відчутті гармонії пластики, форми, кольору віддзеркалено феномен творчості В. Джуранюк. Це одна з яскравих постатей серед майстрів місцевої мальованої кераміки, яка зберігає, відтворює і розвиває автентичну традицію народної культури.

Отже, на прикладі самотньої особистості майстра спостерігаємо, як із покоління в покоління канонічно успадковується та оберігається, творчо трансформується та розвивається традиція косівської мальованої кераміки, що стала своєрідним брендом на багатоманітному тлі гуцульських ремесел.

1. Слободян О. Передумови створення відділу художньої кераміки в Косівському інституті прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ: історичний аспект // Вісник ЛНАМ. — Львів, 2011. — Спецвип. VIII. — С. 4-12. 2. Соломченко О. Митець зростає у праці // Збірник статей. — Косів: Писаний камінь, 2010. — 195 с. 3. Гуцул Ф. Дощ на її зілля // Жовтень. — 1978. — № 1. — С. 120-130.

Annotation

Maria Hrynyuk. Valentyna Dzhuranyuk: phenomenon of creative work. In this article the author analyzes motivations used to preserve the traditions of Kosiv painted ceramics. It is considered the role of the craftsman as a creative personality in development of the regional ceramic craft. The peculiarities of Valentyna Dzhuranyuk's creative work are analyzed in this context.

Key words: Kosiv, painted ceramics, tradition, craftsman, carving, scene motifs, composition, regional craft, author's style, artistic excellence.

Аннотация

Марія Гринюк. Феномен творчества Валентины Джуранюк. Анализируются мотивации сохранения традиций косивской расписной керамики, рассматривается роль мастера как творческой личности в развитии регионального керамического промысла — в этом контексте анализируются особенности творчества Валентины Джуранюк.

Ключевые слова: косивская расписная керамика, традиция, мастер, региональный промысел, авторский стиль.

1

2

3

4

6

5

1. **В. Джуранюк.** Кахля. 90-ті рр. XX ст. 2. **О. Швець** Кахля. 90-ті рр. XX ст. 3. **О. Швець та В. Джуранюк** підполивний розпис. Кахельна мальована піч. 90-ті рр. XX ст., с. Вербовець

4, 5. Анімалістика. Глина, гончарування, ліпка, підполивний розпис, 2010 р.
6. Кахля. "Гуцулка в тачці". Глина, підполивний розпис, 2012 р.

В. Джуранюк